



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emma Andersson

Med nit och ett kärleksfullt sinne

- Den svenska kvinnans rätt till arbete i allmänhet och rätten att tillträda lärarinneyrket i synnerhet, ca år 1800-1860

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Uta Bindreiter

Termin: HT 2017

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
INLEDNING	4
1.1 Allmänt	4
1.2 Syfte	4
1.3 Frågeställning	4
1.4 Avgränsning	5
1.5 Perspektiv & metod	6
1.6 Forskningsläge	6
1.7 Material	7
1.8 Uppsatsens disposition	7
2 KVINNANS STÄLLNING I SVERIGE CA ÅR 1800-1840	9
2.1 Jordbrukslandet Sverige	9
2.2 Rättslig och social ställning	9
2.3 Kvinnans försörjningsmöjligheter	11
3 KVINNAN SOM ARBETSTAGARE	13
3.1 Vidgad näringsfrihet	13
3.2 Lärarinneyrket	15
3.2.1 Folkskolestadgan	15
3.2.2 1853 års lagändring	16
3.2.3 1858 års lagreform	17
3.2.3.1 Motionen 1856	17
3.2.3.2 Protokoll	20
3.2.3.3 Utskottsbetänkande	21
3.2.3.4 Debatt & beslut	22
3.3 Utblick	24
4 ANALYS	25

Summary

Women's right to work hasn't always been self-evident. Historically, for a long period of time, the ideal was that a woman should be a good wife and mother, who contributed to the functioning of the household and the children's upbringing. Over time, this view of the woman began to transform and in the middle of the 19th century, a number of major changes occurred. Two of these were the amendments regarding female business freedom together with women's statutory right to work as teachers in public schools.

Despite the increased job opportunities that the reform regarding female business freedom contributed to, the Swedish woman met difficulties in being able to provide for herself and the spinster living in the city had a particularly hard time. A new opportunity, and a step in the right direction, was the legislation from year 1858 which recognized women's right to enter the professions as teachers in Sweden's public schools. Through this legislation, a new and significant area in the labor market opened up to the woman, which in part expressed a changed view of the legislature on the status of women.

Sammanfattning

Kvinnans rätt till arbete har inte varit självklar. Historiskt sett var idealet länge att kvinnan skulle vara en god hustru och mor som bidrog till hushållens funktion och barnens uppfostran. Med tiden började denna kvinnobild och situation dock förändras och vid 1800-talets mitt skedde ett flertal stora förändringar. Två av dessa var lagreformerna om kvinnlig näringsfrihet samt kvinnans rätt att arbeta som lärarinna.

Trots ökade arbetsmöjligheter genom näringsfrihetsreformen bestod kvinnans försörjningsproblem och livet i städerna var tufft för den ogifta kvinnan som behövde försörja sig själv. En ny möjlighet och ett steg på vägen till det bättre kom med 1858 års lagstiftning om kvinnans rätt att tillträda lärarinneyrket i rikets allmänna skolor. Genom denna öppnades ett nytt och betydelsefullt område på arbetsmarknaden för kvinnan vilket delvis gav uttryck för en ändrad syn hos lagstiftaren på kvinnans status.

Förord

Jag vill ta tillfället i akt att tacka min handledare Uta Bindreiter som varit ett väldigt fint stöd för mig under tiden för författandet av denna uppsats. Uta har visat ett genuint intresse för mitt välmående under en period som varit mycket tuff för mig och för det vill jag rikta min varmaste tacksamhet.

Emma Andersson, 2017-12-27.

Inledning

1.1 Allmänt

Intresset för detta uppsatsämne väcktes under termin 6 då vi läste rätts-historia. Kvinnliga rättigheter har historiskt sett inte varit direkt självklara utan utvecklats successivt – så även kvinnans rätt till arbete som uppsatsen kommer behandla. Under kursens gång uppmärksammades vi på hur sent kvinnor fick tillträda exempelvis statliga tjänster och att det på många sätt var en produkt av industrialismen som hade väckt ett större behov av arbetskraft. Sent kom även kvinnans rätt att avlägga studentexamen, och så småningom akademisk examen, vilket också är det som ligger bakom intresset till frågeställningen i denna uppsats. Kvinnan fick nämligen arbeta innan hon ens hade en erkänd rätt till den mest grundläggande utbildning och genom 1858 års lagstiftning, som uppsatsen kommer behandla, fick hon arbeta som lärarinna innan hon blivit erkänd rätten att avlägga studentexamen. Bakgrunden och framväxten av dessa förhållanden är vad som kommer redogöras för i denna uppsats.

1.2 Syfte

Uppsatsens syfte är att belysa utvecklingen av kvinnans rätt till arbete under tiden ca år 1800-1860 och hur kvinnans status återspeglades i detta. Vidare ligger uppsatsens fokus på att framhäva det faktum att kvinnan hade rätt att arbeta som lärarinna samtidigt som hon hade ingen, eller endast den mest grundläggande utbildningen, och utreda lagstiftarens syn på detta som den framkommer ur förarbetena.

1.3 Frågeställning

Var 1858 års lagstiftning beträffande kvinnans rätt att arbeta som lärarinna ett uttryck för en ändring i lagstiftarens syn på kvinnans status?

1.4 Avgränsning

Det är ingen hemlighet att vi har ett begränsat antal ord att hålla oss till i denna uppsats varför en del avgränsningar har varit nödvändiga att göra.

Den främsta avgränsningen är tidsperioden ca 1800-1860. Den centrala lagstiftningen som kommer behandlas kommer från år 1846 och år 1858. Anledningen till att uppsatsen tar sin början redan under århundradets inledande årtionden är för att kunna visa de förändringar och den utveckling som sker under perioden. Från ca 1840-1860 sker flera viktiga lagreformer för kvinnans status vilket står i kontrast med 1800-talets början som på många sätt var statisk och oförändrad sedan det senaste sekelskiftet. I avslutningen av uppsatsens utredande del redogörs dock rent anekdotiskt och kortfattat för vad som hände efter 1858 års lagstiftning med det enda syftet att poängtera dess betydelse.

Vidare måste uppsatsen stanna vid ca år 1860 då lagstiftningen därefter tar mer fart. För att kunna behandla valda reformer måste uppsatsen således hålla sig till riksdagstrycket kring kvinnans rätt att arbeta som lärarinna från 1858 och kan inte behandla den lagstiftning som därefter tog fart, bl.a. om kvinnans rätt att utbilda sig till lärarinna, att undervisa självständigt som folkskollärarinna, att avlägga student- och akademisk examen eller att inta statliga tjänster osv. 1858 års lagstiftning står som ett startskott till dessa förändringar och det är också därför den är intressant att behandla.

Den andra avgränsningen är det faktum att uppsatsen fokuserar på att behandla kvinnans rätt till arbete på olika vis och inte kvinnans rätt till utbildning. Som framgår ovan i ”Allmänt” är det faktum att kvinnan fick arbeta som lärarinna, utan att själv ha någon direkt utbildning, endast kuriositet och något som väckte intresset för att behandla lagstiftningen. Rätten till utbildning är intressant men kommer således inte behandlas mer än mycket kortfattat och rent deskriptivt för att beskriva kvinnans särskilda situation, i brist på utrymme.

1.5 Perspektiv & metod

Detta är en rättshistorisk uppsats och den kommer därför främst vara skriven ur ett rättshistoriskt perspektiv då den behandlar såväl förarbeten och lagstiftning som övriga samhälleliga förhållanden under 1800-talet. Samtidigt berör uppsatsen även utvecklingen av viss specifik lagstiftning samt hur detta har påverkat den svenska kvinnan varför även ett rättsutvecklingsperspektiv tillämpats. Till detta hör även att ett genus- och emellanåt visst klassperspektiv tillämpats eftersom det är den svenska kvinnans rättsliga och sociala ställning under den valda tidsperioden som skildras.

Huvudsakligen har en rättshistorisk metod använts för att skriva denna uppsats. Eftersom den behandlar äldre lagstiftning har jag, för att besvara min frågeställning, gått tillbaka till riksdagstrycket från riksdagen 1856-1858 för att studera hur rätten för kvinnorna att arbeta som lärarinnor växte fram under den tiden. Vidare har jag även studerat annan historisk litteratur eller litteratur som skildrar historiska förhållanden. Utöver nyss nämnda har även en rättssociologisk metod använts eftersom uppsatsen relaterar den äldre lagstiftningen till vad som samtidigt hände i dåtidens samhälle och undersöker vilka kopplingar som kan ha förelegat. Slutligen kan även nämnas att en genusrättsvetenskaplig metod till viss del använts då uppsatsen behandlar litteratur som redogör för sambanden mellan kön och rätt.

1.6 Forskningsläge

Forskningsläget kring att enbart fokusera på, och gå på djupet, på 1858 års lagstiftning om kvinnans rätt att tillträda lärarinneyrket i de allmänna skolorna är nästintill obefintligt. På senare år har ämnet däremot vidrörts i Ulvros, *Kvinnors röster*, 2016.

1.7 Material

Materialet till denna uppsats utgörs av sekundärlitteratur, elektroniska källor samt källor i form av äldre riksdagstryck. Angående källorna vill jag framhäva att det ligger ett digert arbete bakom att hitta rätt riksdagstryck att använda sig av. Under första halvan av 1800-talet fanns inte samma struktur som vi har idag och det gjordes inte heller offentliga utredningar vilket komplicerades än mer av att vi hade en ståndsriksdag där varje stånd förde sitt respektive protokoll.

För att hitta förarbetena har jag först och främst utgått från de årtal som återgivits i doktrinen, gått tillbaka till de gamla författningsregistren och slagit på "folkskoleväsen" för att därefter hitta rätt riksdagsår och efter många om och men till slut hittat motionen som Lars Johan Hierta lade fram i ridderskapet och adeln. Därefter fick jag fortsätta gå efter författningsregistret för att hitta exv. rätt utskottsbetänkande och riksdagsskrivelse. Det har varit mycket tidskrävande och minst sagt ett detektivarbete.

1.8 Uppsatsens disposition

Uppsatsen inleds med ett bakgrundskapitel som täcker perioden för år 1800-1840. Detta ska ge läsaren en bild dels av hur Sverige såg ut under den valda tidsperioden och vad det innebar för kvinnans rättsliga och sociala ställning och dels av hur stillastående lagstiftningen för kvinnans rätt var.

Uppsatsens syfte är som sagt att dels redogöra för utvecklingen i kvinnans rätt till arbete och dels att fokusera på lagstiftningen kring kvinnans rätt att arbeta som lärarinna. Avhandlingskapitlet inleds därför med en redogörelse för hur kvinnans arbetsfrihet vidgades strax innan 1800-talets mitt för att sedan ledas in i fokuspunkten: 1858 års lag om kvinnans rätt att tillträda lärarinneyrket. Innan just lagstiftningen behandlas presenteras en kort bakgrund till den för att illustrera i vilken miljö en sådan lagstiftning växte fram.

Uppsatsen avslutas med en analys som enligt konstens regler besvarar dess frågeställning samtidigt som den sammanfattar och väger in vad som i övrigt redogjorts för i uppsatsen.

2 Kvinnans ställning i Sverige ca år 1800-1840

Denna uppsats tar avstamp i en överblick av Sverige och kvinnans status under första delen av 1800-talet för att läsaren lättare ska kunna förstå, och för att det ska bli tydligare att se, de förändringar som sker under den avgränsade tidsperioden.

2.1 Jordbrukslandet Sverige

I början av 1800-talet var Sverige ett land dominerat av jordbruket där majoriteten av befolkningen levde på landsbygden.¹ Handeln med jord ökade vilket även ledde till en ökad betydelse av kapitalet. Sverige deltog inte längre i några större krig och välfärden förbättrades vilket återspeglades i en befolkningsökning från ca 1,5 miljoner under 1700-talets första hälft till hela 2,3 miljoner i början av 1800-talet. Ståndssamhället existerade fortfarande men adeln och prästerna minskade medan antalet borgare och bönder bestod. Utöver de fyra stånden hade också en femte samhällsklass vuxit fram – det så kallade jordbruksproletariatet. Denna grupp utgjorde en mycket stor del av befolkningen och var bönder som hade för lite jord och egendom för att kunna försörja sig och tvingades därmed till arbete utanför sitt eget jordbruk.²

2.2 Rättslig och social ställning

Under 1800-talets första decennier skedde inga större förändringar i den svenska kvinnans ställning. De patriarkala lagbestämmelser som här-

¹ Ulvros, Eva Helen, *Kvinnors röster: Livsöden från det moderna Sveriges framväxt*, Historiska Media, Lund 2016, s. 10. [Fortsättningsvis: Ulvros].

² Widerberg, Karin, *Kvinnor, klasser och lagar 1750-1980*, Liber Förlag, Stockholm 1980, s. 37 f. [Fortsättningsvis: Widerberg].

Länsstyrelsen i Stockholms län: "Kvinnorum – historia från vikingatid till nutid", s. 15. [Fortsättningsvis: Länsstyrelsen: "Kvinnorum – historia från vikingatid till nutid"].

stammade ända från 1734 års lag bestod ännu och kvinnans rättsliga kapacitet var därmed beskuren på de allra flesta områden. Detta innebar att kvinnan var underordnad mannen, något som återspeglades i det tidiga 1800-talets lagstiftning.³ Arvsrätten var ojämlig – döttrarna ärvde endast hälften gentemot sönerna och reformen för lika arvsrätt, som senare skulle komma år 1845, föddes snarare ur Sveriges ekonomiska utveckling än ur en kvinnofråga.⁴ Vidare var såväl gift som ogift kvinna sedan lång tid omyndig och stod under förmyndarskap – en situation som bestod fram till århundradets andra hälft.⁵ Hennes status relaterades till de män hon hade en relation till och avgjordes alltså av vem hon var gift med eller vem hennes far var. Den enda kvinnan som var myndig var änkan eftersom hon var tvungen att kunna försörja sig själv men om hon gifte om sig blev hon åter omyndig.⁶

Jordbrukssverige under det tidiga 1800-talet innebar att kvinnans sociala roll var hyfsat tydlig. På landsbygden krävde levnadsförhållandena att hustru och make samarbetade för att hushållet skulle fungera då de allra flesta, såväl bönder som högre samhällsskikt, i princip var självförsörjande. Kvinnans roll innebar alltså att vara husmor och bidra till produktionen och hushållsarbetet.⁷ Samtidigt var Sverige ett land på väg att industrialiseras vilket också skulle komma att påverka kvinnans roll. Främst inom borgerskapet blev det tydligt där kvinnans produktiva funktion så småningom upphörde och ersattes med att istället vara en god maka och mor som födde barn och rustade dem med bildning, kärlek och frihet.⁸

³ Rössel, James, *Kvinnorna och kvinnorörelsen i Sverige 1850-1950*, YSF:s förlag, Stockholm 1950, s. 21. [Fortsättningsvis: Rössel].

⁴ Widerberg, s. 45 f.

⁵ Ulvros, s. 20;

Widerberg, s. 46.

⁶ Ulvros, s. 20.

⁷ A.a., s. 10 ff;

Ambjörnsson, Ronny, 'Kvinnofrågan i Sverige: uppkomst och utveckling – samhällets förändring', i: *17 uppsatser i svensk idé- och lärdoms historia*, Carmina, Stockholm 1980, s. 267. [Fortsättningsvis: Ambjörnsson].

⁸ Ambjörnsson, s. 272, 274.

2.3 Kvinnans försörjningsmöjligheter

Som ovan nämnts var den gifta kvinnans status tydlig under denna tid. Äktenskapet var också det mest gynnsamma försörjningsalternativet och innebar störst trygghet både socialt och ekonomiskt.⁹ Trots detta ökade antalet ogifta kvinnor i Sverige, en förändring som blev märkbar omkring år 1830. Den största andelen ogifta kvinnor var bosatta i städerna och utgjorde två tredjedelar av antalet vuxna kvinnor.¹⁰

Kvinnorna hade möjlighet att försörja sig i städerna men de varierade beroende på samhällsgrupp. De lägre skiktens ogifta kvinnor, d.v.s. de från borgerskapet och den medelklass som började växa fram, samt kvinnorna från jordbruksproletariatet, var de som mötte störst försörjningsproblem. De främsta yrkena för borgarkvinnan var att arbeta som guvernant eller sällskapsdam. Kvinnan från jordbruksproletariatet gick desto tyngre och mer krävande yrken tillmötes, så som piga, fabriksarbeterska eller inom gruvarbetet. Dessa yrken var okvalificerade; de krävde ingen utbildning och lönerna var låga vilket var anledningen till att kvinnorna godtogs som arbetskraft. Undantaget till dessa förhållanden i yrkeslivet var bondeklassens kvinnor som bodde kvar ute på landsbygden där arbetsförhållandena var desto mer jämställda.¹¹

Precis som i myndighetsfrågan hade änkorna en särställning när det kom till förvärvsarbete. Hade en kvinna varit gift med en hantverkande man fick hon ta över hans rörelse för att kunna försörja sig om han gick bort, detta trots att kvinnor i övrigt var utestängda från yrket.¹²

Även de familjer som flyttat till städerna kunde drabbas av försörjningsproblem. Om männen var lågavlönade på sina arbeten blev de gifta kvinnorna tvungna att arbeta för att komplettera inkomsten och inte hamna hos fattig-

⁹ Widerberg, s. 45.

¹⁰ Ambjörnsson, s. 268.

¹¹ Widerberg, s. 40, 45.

¹² Rössel, s. 22.

vården. De gifta kvinnorna kunde dock inte automatiskt ta del av arbetsfriheten eftersom de stod under sina mäns förmyndarskap och därmed var tvungna att be dem om lov för att få förvärvsarbeta.¹³

¹³ Länsstyrelsen: "Kvinnorum – historia från vikingatid till nutid", s. 16; Ulvros, s. 12.

3 Kvinnan som arbetstagare

I denna del av uppsatsen ska kvinnans rätt att arbeta som lärarinna i dåtidens små- och folkskolor behandlas. Inledningsvis är det viktigt att belysa under vilka omständigheter denna rätt växte fram då varken utbildning eller arbete var en självklarhet för kvinnan i mitten av 1800-talet.

3.1 Vidgad näringsfrihet

Kvinnans rätt till arbete utvecklades gradvis och långsamt fram till 1800-talets mitt. I slutet av 1700-talet hade änkor och ogifta kvinnor beviljats tillträde till vissa specifika yrken, exempelvis inom tobakshandeln eller tillverkning av textila produkter. På grund av skråväsendet¹⁴ fick kvinnorna inte tillträde till handel och hantverk eftersom dessa var manliga yrken och skulle så förbli.¹⁵

År 1810 försökte riksdagen få igenom ett beslut om att tillåta varje ogift kvinna att arbeta med sådant som ansågs lämpligt för kvinnor. Tidigare hade en tradition rått om att kvinnan ansågs olämplig för självständigt deltagande i det ekonomiska livet men den var därmed på väg att brytas. Främst borgarståndet framförde som skäl till riksdagsbeslutet att kvinnans rätt till arbete var nödvändig bl.a. på grund av de försörjningsproblem medelklassens kvinnor tampades med, som behandlats tidigare i uppsatsen, samt att arbetsfrihet nu sågs som en av människans främsta rättigheter. Hantverkarskiktet inom borgarståndet såg sin ställning hotad och var emot beslutet. Det var även regeringen och därmed genomfördes aldrig förslaget och den kvinnliga näringsfriheten fortsatte vara en obesvarad fråga i ytterligare 30 år.¹⁶

¹⁴ Skråväsendet omfattade särskilt yrkesgruppen hantverkare och innebar att dessa, inom samma eller närbesläktade yrkesområden, sammanslöt sig för att värna om yrkets intressen och försöka få produktionsmonopol. I svenska städer var skråna allmänt förekommande först under 1700-talet trots att begreppet funnits ända sedan medeltiden. NE.se.

¹⁵ Widerberg, s. 44 f.

¹⁶ A.a., s. 47 f.

På 1840-talet tog regeringen återigen upp frågan om kvinnlig näringsfrihet. Nu var idéerna bakom riksdagens beslut än mer aktuella då liberalismen slagit igenom ordentligt samt att konsekvenserna av den starkt växande befolkningen, så som fattigdom och arbetslöshet, behövde lösas. Det svenska samhället var fortfarande ett ståndssamhälle och ständerna avsåg att reservera den kvinnliga arbetsfriheten till kvinnorna som tillhörde dessa – och främst dem inom den nu etablerade medelklassen. Hantverkarna inom borgarståndet var fortfarande emot en kvinnlig näringsfrihet. Deras ställning var hotad inte bara av kvinnorna utan även av liberalismen som så småningom skulle vara ett av skälen till skråväsendets avskaffande. Köpmännen erkände kvinnlig näringsfrihet på alla plan förutom handeln.¹⁷

Detta resulterade i att en rad förordningar fastställdes under år 1846. Den s.k. fabriks- och hantverksordningen skiljde inte längre på mäns och ogifta kvinnors arbetsrättigheter – dock var den gifta kvinnan undantagen och tilläts inte etablera hantverks- eller fabriksrörelse. Änkor med hantverks- och fabriksstillstånd fick fortsätta bedriva näringsverksamhet även vid nytt giftermål så länge mannen tillät det och den stod under de båda makarnas ansvar. Förordningen krävde dock att den ogifta kvinnan var myndig, att hon hade vissa teoretiska och praktiska kunskaper, att myndigheter kontrollerade förhållandena samt att hon passerade de åldersspärrar som var satta. Dessa krav resulterade i att det i störst utsträckning var de högre klassernas kvinnor som kunde utnyttja hantverks- och fabriksordningen.¹⁸

Handelsordningen å sin sida innebar inte samma jämställda arbetsförhållanden. Handeln behöll karaktären av att vara ett manligt yrke där kvinnan, som fortfarande skulle vara ogift och myndig, endast sågs som ett undantag och var begränsad till ett par specifika yrkesområden så som klädmakeri eller tobakshandel. Änkor fick överta sina bortgångna mäns handelsyrken men gifte de sig igen blev de tvungna att frånträda dem.¹⁹

¹⁷ A.a., s. 48.

¹⁸ A.a., s. 49.

¹⁹ A.a., s. 49;

Länsstyrelsen: ”Kvinnorum – historia från vikingatid till nutid”, s. 16.

Utöver dessa centrala förordningar fastställdes även självförsörjningsrätten som innebar att män och kvinnor fick sälja sådana varor de framställt med sina egna händer. Tillsammans med att man i Stockholm upphävde ett par yrkesspecifika restriktioner så innebar näringsreformen att kvinnans möjlighet till försörjning formellt sett hade utvidgats. I praktiken tog det dock lång tid innan man kunde se en betydande förändring i antalet näringsidkande kvinnor. De reformer som fick störst betydelse var självförsörjningsmöjligheten och tillträdet till handel och hantverk vilket också kan sägas vara ett uttryck för det behov av fler försörjningsmöjligheter som uppstått i städerna. På grund av de tidigare nämnda kraven som ställdes upp i respektive förordning var det medelklasskvinnorna som gynnades mest och kunde tillträda mer kvalificerade yrken medan kvinnorna från de lägre skikten fick hålla sig till gatu- och torghandel.²⁰

3.2 Lärarinneyrket

Näringsfrihetsreformen stod inte ensam för kvinnans ökade möjligheter till förvärvsarbete vid 1800-talets mitt. En central och betydelsefull lagstiftning var också den som erkände kvinnan rätt att tillträda yrket som lärarinna i den allmänna skolan. Detta öppnade upp en helt ny försörjningsmöjlighet för 1800-talskvinnan, vilket kommer visas nedan.

3.2.1 Folkskolestadgan

En av förutsättningarna för kvinnans möjlighet till arbete var utbildningen. I stort sett var det endast adelns och det mest välbärgade borgerskapets flickor som hade tillträde till skolundervisning, exempelvis i flickskolor eller på

²⁰ Widerberg, s. 49 f.

internat.²¹ Idén som rådde var att flickor och pojkar skulle utbildas i olika skolformer med olika mål – flickorna moraliskt och pojkarna intellektuellt.²² År 1842 förändrades Sveriges skolväsende då folkskolestadgan trädde i kraft och innebar en allmän skola för hela folket.²³ Alla Sveriges flickor fick därigenom sin första erkända rätt till utbildning men den var begränsad och omfattade endast sådant som ansågs allmänviktigt, så som kristendoms-kunskaper samt baskunskaperna att kunna läsa, skriva och räkna.²⁴ Någon högre utbildning än så var inte aktuell för det kvinnliga könet då staten slog fast att det inte låg i dess intresse att garantera utan var familjens ansvar.²⁵

Ytterligare en anledning till att flickornas utbildning var begränsad till de basala kunskapsmåten var att det förväntades att endast männen skulle inta de nya yrkena som skapades i takt med industrialiseringen. Således var det endast de som behövde den bredare teoretiska kunskapen som undervisades på läroverk och universitet. Detta var inte kvinnornas plats och flickornas utbildning skulle därför kontrastera pojkarnas så att könsskillnaderna hölls synliga.²⁶

3.2.2 1853 års lagändring

Med anledning av att Sverige ännu var ett glesbebyggt jordbruksland på 1800-talet uppstod problem för många barn som ville ta del av folkskoleundervisningen då de helt enkelt bodde för långt bort. På grund av detta upprättades s.k. mindre folkskolor i de avlägset belägna byarna så att fler barn skulle ha möjlighet att ta del av undervisningen.²⁷ Dessa förhållanden

²¹ A.a., s. 51.

²² Schånberg, Ingela, *De dubbla budskapen: kvinnors bildning och utbildning i Sverige under 1800- och 1900-talen*, Studentlitteratur, Lund 2004, s. 45 f. [Fortsättningsvis: Schånberg].

²³ Rhodin, Viola & Larsson-Utas, Gunvor, *Alla tiders folkskollärarinnor: pionjärer och förbund*, Lärarförbundet, Stockholm 1998, s. 15. [Fortsättningsvis: Rhodin & Larsson-Utas].

²⁴ Widerberg, s. 51.

²⁵ Florin, Christina: ”Kampen om kunskapen”, ub.gu.se. [Fortsättningsvis: Florin: ”Kampen om kunskapen”].

²⁶ A.a.

²⁷ Widerberg, s. 51.

återspeglades i 1853 års författningssamling. Bestämmelsen om folkskolor, SFS 1853:65, fick ändrad lydelse i vissa paragrafer. Huvudregeln var att undervisningen skulle bedrivas i fasta skolor med examinerade lärare men på grund av nyss nämnda förhållanden behövde mindre folkskolor inrättas vilket reglerades i 1 § 3 p. I samband med denna lagbestämmelse utfärdade också kung Oscar I ett brev där kvinnor tilläts tillträda folkskolläraryrket i de avlägsna byarna vilket innebar att ordet ”lärarinnor” för första gången användes i lagtexten.²⁸

3.2.3 1858 års lagreform

Undervisningsförhållandena i de mindre folkskolorna var inte de bästa – ofta var klasserna mycket stora med upp till 100 barn där lärarna fick ta hjälp av äldre elever och tillämpa så kallad växelundervisning för att kunna förmedla kunskapen till de yngre. Dessa problem ledde till att ett viktigt riksdagsbeslut togs år 1858 vilket innebar att man överallt i riket fick inrätta dessa mindre skolor men att de nu skulle kallas småskolor och innebära en bättre pedagogik än den tidigare växelundervisningen. Småskolorna skulle senare komma att bli lågstadier i skolsystemet men till en början var de just vad de låter som; små, enkla skolor som inte nödvändigtvis behövde sina egna skolhus.²⁹

3.2.3.1 Motionen 1856

Bakom nyss nämnda 1858 års riksdagsbeslut stod en rad motioner från rikets respektive ständer. Den för uppsatsen allra viktigaste motionen var den som lades fram den 22 november 1856 av ridderskapets och adelns Lars Johan Hierta.³⁰ Ur inledningen av Hiertas motion framgick det att han var

Richardson, Gunnar, *Svensk utbildningshistoria: skola och samhälle förr och nu*, Studentlitteratur, Lund 2009, s. 58 f. [Fortsättningsvis: Richardson].

²⁸ Widerberg, s. 51.

²⁹ Richardson, s. 59 f;

Florin, Christina: ”Från folkskola till grundskola 1842-1962”, laramashistoria.se, s. 6. [Fortsättningsvis: Florin: ”Från folkskola till grundskola 1842-1962”].

³⁰ Lars Johan Hierta föddes 23 januari 1801 och har kallats för den moderna svenska pressens fader. Han var publicist, politiker och affärsman och den som år 1830 grundade

bekymrad över de mycket låga löner som utbetalades till dåtidens folkskollärare. Han menade att lönerna var så torftiga att det skulle bli svårt att försörja sig med dem och att resultatet skulle bli att de personer som sökte sig till läraryrket gjorde det som sista utväg och var därmed kanske inte alltid de bäst lämpade.³¹

Vidare angav Hierta i inledningen av sin motion att lärdomar bäst förmedlades av någon med ”nit och ett kärleksfullt sinne”³² – något som han hävdade att manliga lärare visserligen kunde vara benägna till, men kanske inte motiverade till, med tanke på yrkets låga avlöning. Att argumentera för just högre lön till folkskollärarna var något Hierta i sin motion avstod från då han hade insett att de tillgängliga medlen snarare skulle gå till ämbets- och tjänstemännen inom rikets förvaltning. Mot bakgrund av denna situation presenterade han därefter sin idé om kvinnans lämplighet som lärarinna.³³

Hierta beskrev hur kvinnan till sin natur många gånger var bättre lämpad till läraryrket än mannen då hon hade ett mildare sinnelag, mer tålmod och var mer finkänslig. Han menade också att kvinnan stod för barnens uppfostran och bildning till sedlighet samt att kärleken för det goda och ädla tillhörde hennes bästa egenskaper. Detta menade Hierta kvalificerade kvinnan till att användas vid barnens undervisning i långt större utsträckning än vad som dittills hade gjorts.³⁴

Utöver kvinnans naturliga fallenhet för läraryrket var hon enligt Hierta lämplig även p.g.a. det faktum att den låga avlöningen inte påverkade henne på samma sätt som den gjorde med mannen. En man hade med folkskol-

Aftonbladet. Hierta arbetade för i princip alla liberala reformkrav som uppkom under hans livstid och var för en tvåkammarriksdag med allmänna val som inte tog hänsyn till stånd. Han var under många år aktiv i riksdagen där han tillhörde ridderskapet och adeln och kämpade för reformer så som utvidgad näringsfrihet, kvinnliga rättigheter och husagans avskaffande. *Svenska män och kvinnor*, band 3 G-H, Albert Bonniers förlag, Stockholm 1946, s. 450.

³¹ Motion 22/11-1856, framlagd av herr Lars Johan Hierta, Ridderskapet och adelns protokoll, riksdagen 1856-1858, band 1, s. 334 f. [Fortsättningsvis: mot. 22/11-1856].

³² Mot. 22/11-1856, s. 335.

³³ A.a., s. 335 f.

³⁴ A.a., s. 335 f.

lärarlönen knappt råd att försörja sig själv – och i synnerhet inte en familj. Kvinnan hade däremot ett mycket lägre anspråk och för en väluppfostrad och bildad kvinna utan egen inkomst skulle den låga lönen ha ett desto högre värde. Hierta menade vidare att inkomsten fyllde ett syfte för såväl gift som ogift kvinna. Den gifta kvinnan kunde komplettera sin mans lön och den ogifta, som redan var så van vid en låg levnadsstandard, kunde anpassa sig efter den lilla summan.³⁵

Lars Johan Hierta hämtade även stöd till sin motion från då aktuella författare som bland annat forskat i skolundervisning utförd av lärarinnor i Amerika. Där hade det visats att de kvinnliga lärarna inte bara kunde undervisa utan att den kvinnliga närvaron även haft gott inflytande på främst pojkmarnas uppförande.³⁶

Den färdiga motionen fick slutligen följande lydelse då Hierta föreslog:

Att rikets ständer måtte hos Kungliga Majestät uttrycka den underdåniga önskan, att fruntimmer, som visa sig äga därtill erforderlig insikt och vitsord om gott uppförande, må, där särskilda hinder däremot ej möta, företrädesvis komma i åtanke till bestridande av undervisningen i folkskolorna.³⁷

Bakom Hiertas motion låg inte bara ett bekymmer över folkskolläraernas låga löner som kunde hota skolans vidare framgång. Han såg en möjlighet i hur kvinnor, som inte var i behov av högre lön än den dåvarande, kunde tillträda läraryrket i allt större utsträckning och därmed lösa lärarproblemet och bidra till att folkskolornas syfte kunde upprätthållas. Han uppmärksammade också att det fanns kvinnor som redan undervisade i vissa enskilda skolor och att de därför borde kunna sköta undervisningen även i de allmänna skolorna. Många av dessa var ogifta kvinnor från medelklassen vilka, som tidigare nämnts i uppsatsen, under denna tid hade ökat, liksom

³⁵ A.a., s. 336 f.

³⁶ A.a., s. 336 f.

³⁷ A.a., s. 337.

deras försörjningsproblem, och därmed kunde gynnas av att få tillträda yrket som folkskollärarynna.³⁸

3.2.3.2 Protokoll

Diskussionen kring Hiertas motion bedrevs inom ridderskapet och adeln när den föredrogs den 26 november 1856. Först att uttala sig var greven Gustav Fredrik Liljencrants. Han delade motionärens mening men presenterade också sina egna argument för kvinnans rätt att arbeta som folkskollärarynna. Liljencrants menade att uppfostran och bildning var två vitt skilda ting. Enligt honom kunde inte bildning ensamt trygga samhällets framtid utan uppfostran var minst lika viktigt. Detta var något som förbisettes vid inrättandet av folkskolorna vilket gjort att allmogen³⁹ dragit sig för att placera sina barn i den.⁴⁰

Mot bakgrund av detta framförde Liljencrants att personen som kunde garantera denna uppfostran måste vara funtad av naturen till det. Denna person var enligt greven kvinnan som naturligt besatt både tålmod och mildhet i förening med de andra egenskaperna Hierta hade presenterat i sin motion. Liljencrants menade att folkskolestadgan hade uteslutit kvinnan från denna för henne naturliga kallelse och rätt att uppfostra och undervisa och att det var dags att vända situationen tillrätta.⁴¹

Efter Liljencrants utläggning fick Lars Johan Hierta ordet. Han bemötte inte det föregående talare hade framfört på annat sätt än att tacka för hans stöd till motionen, utan var snarare ute efter att ytterligare förstärka ett av sina argument för rätt till kvinnliga folkskollärare. Han menade att man borde se att lärarens funktion sträckte sig längre än undervisningen som sådan och även till fritiden mellan och efter lektionerna. Hierta argumenterade att den

³⁸ A.a., s. 336 f;

Rhodin & Larsson-Utas, s. 21.

³⁹ Allmogen var ett samlingsnamn för bönderna och de ståndslösa personerna i jordbrukssverige. NE.se.

⁴⁰ Ridderskapets- och adelns protokoll, riksdagen 1856-1858, band 1, s. 381 f. [Fortsättningsvis: Ridderskapets- och adelns protokoll].

⁴¹ Ridderskapets- och adelns protokoll, s. 382.

uppsikt som ägnades skolbarnen under denna tid skulle alltid lämpligare bedrivas av kvinnor än män.⁴²

Liljencrants fick därefter återigen ordet och framförde sina tankar kring att folkskollärarna skulle ha behövt genomgå en lärarseminarieutbildning för att kunna tillsättas yrket. Han menade att detta var en mycket stor olägenhet och att examinerade lärare inte borde få en företrädesrätt till yrket utan att även oexaminerade personer med stor lämplighet skulle ha samma möjlighet.⁴³

Protokollförandet avslutades därefter med att friherre Jacob Wilhelm Sprengtporten fick ordet och var den första av de talande som framförde kritik till Hiertas motion. Han kunde biträda motionen om det vore så att den innebar att kvinnorna i folkskolan skulle lära flickorna slöjdarbete samt ha tillsyn över de yngre barnen. Det han däremot inte kunde ställa sig bakom var om motionen skulle sträcka sig längre än så. Sprengtporten menade nämligen att syftet med uppfostran inte bara innebar att utveckla ungdomens bildning och moral utan även att utforma män åt samhället – något han ifrågasatte kunde åstadkommas om det överlämnades åt kvinnor.⁴⁴

3.2.3.3 Utskottsbetänkande

Tillsammans med en rad andra motioner som väckts i respektive ständer angående folkskolans befrämjande, togs Hiertas motion upp till betänkande i det sammansatta stats-, bevillnings- samt allmänna besvärs- och ekonomiskommittén. I utskottsbetänkandet blev det tydligt att den kommande lagändringen inte ensam berörde kvinnornas rätt att tillträda folkskolläraryrket utan att motionerna som i övrigt väckts hade med folkskoleväsendet i det stora hela att göra.⁴⁵ Den i stora delar gemensamma uppfattningen var att folkskolan i dess dåvarande skick inte motsvarade dess ändamål som det var

⁴² A.a., s. 383.

⁴³ A.a., s. 383.

⁴⁴ A.a., s. 384.

⁴⁵ Utskottsbetänkande nr. 19, riksdagen 1856-1858, 4 samlingen 2 avdelningen, s. 10. [Fortsättningsvis: utskottsbetänkande nr. 19].

tänkt när den inrättades drygt tio år tidigare och att den behövde styras upp.⁴⁶

Resultatet blev att utskottet inledningsvis, angående folkskolans organisation, yrkade att dess grundläggande undervisning bäst kunde förmedlas i tätt utspridda s.k. småskolor av såväl manliga som kvinnliga lärare vilka inte själva behövde vara utbildade. Inrättandet av småskolorna skulle vara folkskolans räddning då man därmed kunde överge den tidigare nämnda växelundervisningen, som förmedlades till vitt skilda åldersgrupper, och mer organiserat kunna lära ut det grundläggande kunskapsmåttet till de yngre barnen. Genom att sänka kraven för tillsättandet av lärare, och därmed låta såväl oexaminerade lärare som kvinnor tillträda yrket, skulle man kunna tillgodose lärarbehovet i de många småskolor som skulle komma att inrättas.⁴⁷

Slutligen var utskottet enigt med Hiertas uppfattning om kvinnors skollärarkall och erkände deras rätt till yrket med motiveringen att de dels ofta hade mer fallenhet till arbetet än männen, dels att kvinnornas lägre löneanspråk var betydelsefullt.⁴⁸ Således förordade utskottet en skrivelse till Kungliga Majestät där det begärde att kvinnor skulle få anställas vid småskolor, folkskolor där annan examinerad lärare redan var anställd samt vid alla flickskolor. Begäran skilde sig därmed något från Hiertas motion och fick en mer begränsad räckvidd. Motionären hade bl.a. föreslagit att kvinnor *företrädesvis* skulle komma i åtanke vid anställandet av folkskollärare men detta var något utskottet uteslöt ur sin formulering.⁴⁹

3.2.3.4 Debatt & beslut

Efter utfärdandet av utskottsbetänkandet var det dags för ständerna att debattera det för att slutligen nå fram till ett beslut. Som tidigare nämnts om-

⁴⁶ Utskottsbetänkande nr. 19, s. 20.

⁴⁷ A.a., s. 20 f.

⁴⁸ A.a., s. 28.

⁴⁹ Fredriksson, Viktor & Aquilonius, Klas, *Svenska folkskolans historia D.2: det svenska folkundervisningsväsendet 1809-1860*, Albert Bonniers förlag, Stockholm 1942, s. 401. [Fortsättningsvis: Fredriksson & Aquilonius].

fattade betänkandet fler områden inom folkskoleväsendet än just tillsättandet av lärarinnor och inom dessa andra områden var debatten desto livligare. Flera av de riksdagsmän som kommit till tals i prästeståndet uttryckte att lagstadgad rätt för kvinnors tillträddande till läraryrket var onödigt då kvinnor redan hade tillåtelse att undervisa i, tidigare nämnda, enskilda skolor. Men då det inte nämndes någonstans i folkskolestadgan ansåg två riksdagsmän att det trots allt skulle fylla ett syfte, varav den ena uttryckte att kvinnan ”även i detta hänseende må kunna användas till en välgörande och välsignelserik inverkan på människosläktets bildning och uppfostran”.⁵⁰ Trots dessa varma ord var majoriteten inom prästeståndet emot förslaget och det röstades ned.⁵¹ De övriga tre ständerna, ridderskapet- och adeln, borgarna samt bönderna, röstade dock för förslaget och därmed kunde det bifallas.⁵²

Efter omröstningen och beslutet utställde ständerna en gemensam riksdagskrivelse till Kungliga Majestät den 2 mars 1858. En del av det som redan nämnts i utskottsbetänkandet upprepades i riksdagskrivelsen men klart var att den kommande lagändringen av folkskolestadgan var en produkt av dåtidens behov som hade uppstått. Ständernas uppfattning var att folkskolan inte längre bedrevs i enlighet med dess syfte och befarade att det skulle bli värre om inte de då aktuella ändringarna genomfördes.⁵³

Resultatet av 1858 års lagstiftning var att kvinnor började anställas i allt högre grad som lärarinnor, främst i småskolorna. Som framgått ur riksdagsbeslutet ville man se att ett stort antal av dessa skolor inrättades på rikets landsbygder men de behövde också bli accepterade för att beslutet skulle genomdrivas i praktiken. Det innebar att de inte fick vara alltför kostsamma och en lösning på kostnadsfrågan fanns även det i beslutet – nämligen att anställa billiga, oexaminerade lärare. Det gav resultatet att många unga

⁵⁰ A.a., s. 404 f.

⁵¹ A.a., s. 404 f.

⁵² A.a., s. 401, 404 f.

⁵³ Riksdagsskrivelse nr. 245, riksdagen 1856-1858, 10 samlingen 1 avdelningen, 2-3 band & 2 avdelningen, s. 205 f.

kvinnor från allmogen, ofta i så lite som femton- och sextonårsåldern, anställdes som lärarinnor i stor utsträckning.⁵⁴

3.3 Utblick

Även om det faller utanför uppsatsens avgränsning är det intressant att se resultaten av 1858 års lagstiftning de närmast kommande åren. Redan från småskolornas start år 1858 utgjordes en stor del av lärarkåren av kvinnor, under 1860-talet var de ungefär hälften och mot seklets slut dominerade kvinnorna småskolläraryrket.⁵⁵ Detta var långt fler än det antal lärarinnor som verkade i privat- och flickskolorna.⁵⁶ Samtidigt skulle det dröja till år 1864 innan kvinnornas näringsfrihet vidgades än mer och ända till år 1870 innan kvinnor fick avlägga en vanlig studentexamen, eller mogenhetsexamen som det hette på den tiden.⁵⁷

⁵⁴ Richardson, s. 59;

Florin: ”Från folkskola till grundskola 1842-1962”, s. 6.

⁵⁵ Ambjörnsson, s. 269.

⁵⁶ Rössel, s. 27.

⁵⁷ Rössel, s. 25 f;
Widerberg, s. 50.

4 Analys

Uppsatsen har nått sin analytiska del och det är dags att besvara frågeställningen: var 1858 års lagstiftning beträffande kvinnans rätt att arbeta som lärarinna ett uttryck för en ändring i lagstiftarens syn på kvinnans status?

Inledningsvis kan sägas att svaret är mångfacetterat och inte ensamt kan ges utifrån de gamla riksdagstrycken utan att det är viktigt att också se sambanden med de frågor som i övrigt uppstod i Sverige under tiden, vilka löpande redogjorts för i uppsatsen.

I min mening skulle man kunna dela upp skälen bakom lagstiftningen i dels en kvinnofråga och dels en ekonomisk fråga. Till den förstnämnda hör att Hiertas motion kom i en tid som utgjorde ett visst förhållande och situation för den svenska kvinnan. Antalet ogifta kvinnor hade ökat kraftigt och de flesta var bosatta i städerna där de också arbetade. Trots vidgad näringsfrihet sedan 1846 var läget tufft för den ogifta kvinnan och försörjningsproblemen var ett faktum.

Mot bakgrund av detta tyder mycket på att Hierta genom sin motion, på det sättet han presenterade den, ville öppna upp för en ny arbetsmarknad för kvinnorna. Det kan tänkas att lagstiftningen till en början tedde sig tam eftersom kvinnor redan tidigare hade kunnat arbeta som lärarinnor. Skillnaden med 1858 års lag var dock att kvinnorna genom denna tillerkändes en allmän rätt att tillträda lärarinneyrket i de statligt upprättade skolorna; något som inte bör jämföras med de tjänster de hade i de privata och enskilda flickskolorna.

Vidare nämnde Hierta uttryckligen att lärarinneyrket kunde lämpa sig för både ogifta och gifta kvinnor; främst på den grunden att kvinnan generellt hade ett lägre anspråk än mannen men också för att den ogifta kvinnan ofta hade det knapert samtidigt som det fanns gifta kvinnor som behövde kom-

plettera sina lågavlönade makars inkomst. Detta var inte bara en åsikt Hierta stod för utan stämmer i högsta grad överens med de förhållanden som hade vuxit fram vid tiden för lagstiftningen.⁵⁸

Det är svårt att säga om en ny syn på kvinnans status verkligen rådde utifrån detta perspektiv. Visserligen blev i synnerhet den ogifta kvinnans situation på något vis erkänd genom motionen och lagstiftningen men den kan trots allt inte ensam ha stått för de bakomliggande skälen.

Parallellt med kvinnofrågan löper nämligen den ekonomiska. Denna var uppenbar i såväl Hiertas motion som i det övriga förarbetet där det uttrycktes att den folkskolestadga man infört och satsat på var på väg åt ett oönskat håll. Läraryrket var mycket lågavlönat och de manliga lärare som tillsatts kunde knappt försörja varken sig själva eller sin familj. Detta verkade också ha lett till att det inte alltid var rätt personer som sökte sig till läraryrket samtidigt som folkskolorna på landsbygden inte var framgångsrikt bedrivna.

Mot bakgrund av dessa faktorer är det möjligt att kvinnan sågs som en lösning på ett samhällsligt och ekonomiskt problem. Kunde man anställa henne var den låga lärarlönen inte längre ett problem eftersom kvinnan, som nyss nämnts, ansågs ha ett betydligt lägre anspråk än mannen. Den lärarbrist man beförde kunde således undvikas genom att anställa lärarinnor i allt högre grad. I kombination med att det var mycket unga kvinnor utan någon direkt utbildning som anställdes, i främst småskolorna, sågs kvinnan som arbetstagare troligtvis som ett billigt alternativ vilket rimmade väl med att kostnaden för upprättandet av småskolorna skulle vara så låg som möjligt.

Utifrån denna synpunkt kan lagstiftningen inte sägas ha haft sin grund i en ändrad syn på kvinnans status. Snarare motsatsen. Man motiverade kvinnans tillträde till lärarinneyrket med det faktum att hon inte var utbildad och att hon, delvis på grund av det, inte behövde lika högt arvode som mannen. Den uppfattningen hade även genomsyrat kvinnans rätt att tillträda övriga

⁵⁸ Se s. 11 i uppsatsen.

yrken under tiden, och dessförinnan,⁵⁹ och på så vis etablerades den snarare återigen med 1858 års lagstiftning.

Utöver den ekonomiska frågan och kvinnofrågan så genomsyrades också lagreformen av lagstiftarens syn på kvinnan som barnauppfostrare. När riksdagsmännen argumenterade för kvinnans rätt att tillträda lärarinneyrket var det snarare på grund av att hon hade en naturlig fallenhet som barnauppfostrare och kunde utöva gott inflytande på barnen överlag, än att hon kunde bilda dem. Det var också detta som användes för att motivera tillsättandet av lärarinnor framför de manliga lärarna; man talade inte om kvinnans intellekt eller teoretiska kunskaper utan om hur väl hon kunde fostra och ta hand om barnen. Detta var å ena sidan inte något som gav uttryck för en ny syn på kvinnans status men samtidigt, å andra sidan, något som kanske inte heller var helt oväntat då kvinnan ännu inte hade rätt att avlägga ens en studentexamen.

Sammanfattningsvis var lagstiftningen om kvinnans rätt att arbeta som lärarinna på många sätt en produkt av sin tid då den blev betydelsefull för det stora antalet ogifta kvinnor som hade uppkommit. Lagstiftarens syn på kvinnans status var delvis förändrad genom lagstiftningen då hon tillerkändes ett nytt område på arbetsmarknaden, dock delvis med motiv som möjligen byggde på ekonomi snarare än kvinnofrågan. Det ska inte heller glömmas att motionen herr Hierta lade fram var betydligt vidare än vad lagstiftningen sedan blev vilket kan ha givit uttryck för att man trots allt inte var helt redo att bredda kvinnans spelrum på arbetsmarknaden i någon större mån.

⁵⁹ Se exv. s. 11 & 13 i uppsatsen.

Käll- och litteraturförteckning

KÄLLOR

Offentligt tryck

Motion 22/11-1856, framlagd av herr Lars Johan Hierta, ridderskapets- och adelns protokoll, riksdagen 1856-1858, band 1.

Ridderskapets- och adelns protokoll, riksdagen 1856-1858, band 1.

Riksdagsskrivelse nr. 245, riksdagen 1856-1858, 10 samlingen 1 avdelningen, 2-3 band & 2 avdelningen.

Utskottsbetänkande nr. 19, riksdagen 1856-1858, 4 samlingen 2 avdelningen.

Elektroniska källor

Florin, Christina: ”Från folkskola till grundskola 1842-1962”,
<http://www.lararnashistoria.se/sites/www.lararnashistoria.se/files/artiklar/Från%20folkskola%20till%20grundskola_0.pdf>, besökt 2017-11-16.

Florin, Christina: ”Kampen om kunskapen”,
<<http://www.ub.gu.se/kvinn/portaler/kunskap/historik/>>, besökt 2017-11-10.

Länsstyrelsen i Stockholms län: ”Kvinnorum – historia från vikingatid till nutid”,
<http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2011/kvinnorum_2uppl_2011.pdf>, besökt 2017-11-08.

Nationalencyklopedin, sökord: ”allmoge”,
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/allmoge>>, besökt 2017-12-20.

Nationalencyklopedin, sökord: ”skråväsen”,
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/skråväsen>>, besökt
2017-12-20.

LITTERATUR

Ambjörnsson, Ronny, ’Kvinnofrågan i Sverige: uppkomst och utveckling – samhällets förändring’, i: *17 uppsatser i svensk idé- och lärdoms historia*, Carmina, Stockholm 1980.

Fredriksson, Viktor & Aquilonius, Klas, *Svenska folkskolans historia D.2: det svenska folkundervisningsväsendet 1809-1860*, Albert Bonniers förlag, Stockholm 1942.

Rhodin, Viola & Larsson-Utas, Gunvor, *Alla tiders folkskollärarinnor: pionjärer och förbund*, Lärarförbundet, Stockholm 1980.

Richardson, Gunnar, *Svensk utbildningshistoria: skola och samhälle förr och nu*, Studentlitteratur, Lund 2009.

Rössel, James, *Kvinnorna och kvinnorörelsen i Sverige 1850-1950*, YSF:s förlag, Stockholm 1950.

Schånberg, Ingela, *De dubbla budskapen: kvinnors bildning och utbildning i Sverige under 1800- och 1900-talen*, Studentlitteratur, Lund 2004.

Ulvros, Eva Helen, *Kvinnors röster*, Historiska Media, Lund 2016.

Widerberg, Karin, *Kvinnor, klasser och lagar 1750-1980*, Liber förlag, Stockholm 1980.

LEXIKON

Svenska män och kvinnor, band 3 G-H, Albert Bonniers förlag, Stockholm 1946.

